

BEHEMOTH
YA DA
İNGİLTERE İÇ SAVAŞININ
İÇYÜZÜ
THOMAS HOBBS

VakıfBank Kültür Yayınları: 0071
Felsefe: 008

BEHEMOTH YA DA
İNGİLTERE İÇ SAVAŞININ İÇYÜZÜ
THOMAS HOBBS

Özgün Adı:
*Behemoth: The History of the Causes
of the Civil Wars of England, and the
Councils and Artifices by Which They
Were Carried on from the Year 1640 to the
Year 1660*
Türkçesi
Abdullah Yılmaz

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Hüseyin Yorulmaz

Yayın Müdürü
Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmen

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Gökçe Çiçek Çetin

Son Okuma
Selin Dilmaç

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2020
ISBN 978-605-7947-73-4

*Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank
Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 45354

1. Baskı: Ekim 2020

BEHEMOTH
YA DA
İNGİLTERE
İÇ SAVAŞININ
İÇYÜZÜ

THOMAS HOBBS

TÜRKÇESİ
ADULLAH YILMAZ

THOMAS HOBBS

Avrupa siyasi düşünceler tarihinin en etkili toplumsal sözleşme kuramcılarında biri olan İngiliz filozof Thomas Hobbes 5 Nisan 1588'de doğdu. Klasik Latince, Yunanca ve temel bilimler eğitimin ardından Oxford'da öğrenim gördü. Entelektüel kariyeri boyunca Latincenin yanı sıra İngilizce de yazdı ve İngilizceyi bir kültür dili olarak kullanan ilk isimlerden biri oldu. Paris'e gitti. Galileo Galilei gibi birçok Avrupalı çağdaşıyla ahabplık etti ve ilk önemli eseri *De Cive*'yi Paris'teyken kaleme aldı (1642). İngiliz İç Savaşındaki keskin gözlemlerinin ürünü olan *Leviathan*'ı (1651) ve yaklaşık on beş yıl sonra onu tamamlayan eseri *Behemoth*'u yazdı. Gerek İç Savaş gerekse Restorasyon döneminde siyasetin içinde geçirdiği uzun yılların ardından, Thomas Hobbes 4 Aralık 1679'da 91 yaşında vefat etti.

Aradan geçen yüzyıllara rağmen Thomas Hobbes, giderek daha çok incelenen bir filozofa dönüşmüştür. Realist yaklaşımıyla siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler teorilerine damgasını vuran Hobbesçu düşünce, Locke, Rousseau, Hegel gibi pek çok büyük ismi etkilemiş ve hem liberalizme hem de muhafazakâr düşünceye ilham vermiştir.

Hobbes'un iki önemli eseri, filozofun ölümünün üzerinden geçen üç yüzyılı aşkın bir sürenin ardından Türkçedeki yerini almıştır: *Leviathan* (YKY, 1993; 21. baskı, 2019) ve *De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri* (Belge, 2010; 3. baskı, 2018)

ABDULLAH YILMAZ

Giresun'da doğan Abdullah Yılmaz, ilk ve ortaöğrenimini Zonguldak'ta tamamlamış, ardından Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde okumuştur. 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren yayıncılık dünyasında editör, çevirmen ve yayın yönetmeni olarak çalışıp Türkçeye birçok eser kazandıran Abdullah Yılmaz'ın çevirilerinden bazıları şunlardır: Michael Hardt ve Antonio Negri'den *İmparatorluk* (Ayrıntı Yayınları) ve *Duyuru* (Ayrıntı Yayınları), Will Kymlicka'dan *Çokkültürlü Yurttaşlık* (Ayrıntı Yayınları) ve *Küreselleşme* (Ayrıntı Yayınları), Murray Bookchin'den *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (Ayrıntı Yayınları), Tarık Ali'den *Fundamentalizmler Çatışması* (Everest Yayınları), Noam Chomsky'den *Medya Gerçeği* (Everest Yayınları), Bernard Lewis'ten *İslam'ın Krizi* (Literatür Yayıncılık), Liah Greenfeld'den *Milliyetçilik: Moderniteye Giden Beş Yol* (Alfa Yayınları), Bettany Hughes'dan *İstanbul: Üç Şehrin Hikâyesi* (Alfa Yayınları), Niall Kishtainy'den *Ekonominin Kısa Tarihi* (Alfa Yayınları), Adam Kirsch'ten *Küresel Roman* (VakıfBank Kültür Yayınları), Nicholas Rescher'den *101 Anekdotta Felsefe Tarihinde Yolculuk* (VakıfBank Kültür Yayınları) ve Khaled Fhamy'den *Kavalalı Mehmed Ali* (VakıfBank Kültür Yayınları).

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Önsözü

008

Behemoth ya da
İngiltere İç Savaşının İçyüzü

043

I. Bölüm

044

II. Bölüm

134

III. Bölüm

210

IV. Bölüm

279

İç Savaşın
Zaman Çizelgesi

354

*“Bella per Angliacos plus quam civilia campos, iusque
datum sceleri loquimur.---”¹*

1. Latince: “İç savaştan da beterdir İngiltere düzlüklerindeki bu savaşlar ve burada konuştuğumuz suçları kendinde saklar.”

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Elçiye zeval olmaz, derler. Ve kendini elçi yerine koyan çevirmenler, çevirdikleri metnin içeriğine dair hukuki ya da entelektüel sorumluluktan kurtulmak için, bu sözü çok kullanır. Durum böyle olunca, “Çevirmenin Önsözü” kulağa biraz garip gelir; pek alışıldık bir durum değildir. Elçi taraf olmuş, çevirmen metne müdahale etmiştir. Hele ortada Thomas Hobbes gibi dünyanın en tanınmış filozoflarından birinin metni varsa, çevirmenin dahil çok daha nazik bir konu haline gelecektir. Bu metnin çevirmeni de, arada bir içinden geçirmiş olmakla birlikte, bu zamana kadar çevirdiği yüzü aşkın kitap için böyle bir önsöz yazma gereği duymamıştır. Dediğim gibi, çoğumuz bazı kitapları okurken içten içe, “Şu kitaba bir Önsöz yazılmış olsaydı keşke!” deriz. İşte bu kitap benim için o bazı kitaplardan biri. Çevirmeni de ben olduğuma göre, iş başa düştü. Kitaba karşı sorumluluğum gereği, anlatacağım nedenlerle, bir önsöz yazdım.

Öncelikle elçi hiçbir zaman yalnızca elçi değildir, ister istemez zaten meseleye müdahildir. Aynı şekilde çevirmen de, hiçbir zaman metnin dışında basit bir aracı olarak kalmaz; varlığını mümkün olduğunca hissettirmemeye

çalışarak, her zaman metnin içinde, üzerinde, yanında, arkasındadır. Ancak çevirmen metne dair bir şey söylerken, hele metin dünyanın önde gelen filozoflarından birinin elinden çıkmışsa, haddini de bilmelidir. Her ne kadar Mülkiyeli olsam da, Hobbes üzerine kesinlikle ahkâm kesmek gibi bir niyetim yok. Bu, siyasetbilimcilerin işi. Burada amaç, metnin daha iyi anlaşılması ve yorumlanması için ortamın hazırlanmasından ibaret. Şayet kitapta anlatılan döneme, konu edilen olaylara ve kişilere dair yeterli Türkçe kaynak olsaydı,¹ yine araya girmeye gerek olmazdı. Ayrıca, naçizane görüşüm şudur ki, İngiliz İç Savaşı ve önemi dünya genelinde de yeterince tartışılmış, tam olarak anlaşılmış değildir. Fransız Devrimi ile Napoléon öyle havalıdır ki, İngiliz İç Savaşı onların yanında sönük kalmıştır. Halbuki o görkemli devrimin, hatta genelde modern dünyanın temelleri 140 yıl önce, pek esamesi okunmayan İç Savaş günlerinin İngiltere'sinde atılmıştır.

Bu kitabın, çok mühim bir döneme dair oluşu dışında, çevirmenin araya girip söz söylemesini gerektirecek bir diğer özelliği de, kitabın adının, yani *Behemoth*'un bir açıklama gerektiriyor olmasıdır. Kitapta böyle bir açıklama bulunmamaktadır. Öte yandan, kitabın yazılış ve yayınlanış tarihleri de tartışma konusudur ve kitabın içeriğinin doğru yorumlanabilmesi için okurun bu konularda bilgilendiril-

1. Haksızlık etmek istemem. Tam da kitabın anlattığı döneme dair, Christopher Hill'in iki önemli eseri, *İngiltere'de Devrim Çağı* ve *Dünya Altüst Oldu*, İletişim Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Uygur Kocabaşoğlu'nun hakkıyla çevirdiği, yetmezmiş gibi bir de kısa sözlük eklediği bu iki kitabı okura hararetle öneriyorum.

mesi yararlı olacaktır. Ayrıca kitap bildiğimiz, alıştığımız anlamda bir tarih kitabı değildir. Her ne kadar olaylar yer yer anlatılmış olsa da, kitapta daha çok, yazarın bildiğini varsaydığı olaylara ilişkin değerlendirmeleri yer almaktadır. Olaylar en azından kabaca bilinmeden bu değerlendirmeler havada kalacak, yeterince anlaşılamayacaktır. Kitapta yine, içinde bulunduğumuz kültürel ortama çok yabancı kavramlardan, kurumlardan, hareketlerden, hiziplerden ve toplumsal zümrelerden bahsedilmektedir. Bunlara dair en azından bir ön açıklama yararlı olacaktır. Zaten gerekli görülen yerlere notlar ve dipnotlar da (yeri gelmişken, kitapta sayfa altında yer alan bütün dipnotlar ile satır aralarındaki bütün köşeli parantezler çevirmene aittir) eklenmiştir; ama Önsözde ele alınan konular tikel bir kavrama değil, hikâyenin tamamına ilişkindir.

Kitabın ismiyle başlayalım. “Yılana benzeyen bir deniz canavarı” olarak tasvir edilen “Leviathan” terimi, Kitab-ı Mukaddes’te Eyüp, Mezmurlar ve İşıya olmak üzere üç ayrı bölümde geçmektedir. “Behemoth” ise yalnızca bir yerde, Eyüp, 40: 15-24’te geçer:

¹⁵ *Seninle birlikte yarattığım Behemot’a bak, Sığır gibi ot yiyor.*

¹⁶ *Bak, ne güç var belinde, Karnının kasları ne güçlü!*

¹⁷ *Kuyruğunu sedir ağacı gibi sallıyor, Sımsıkıdır uyluk lifleri.*

¹⁸ Kemikleri tunç borular, Kaburgaları demir çubuklar gibidir.

¹⁹ Tanrı'nın yaratıları arasında ilk sırayı alır, Yalnız Yaratıcısı ona kılıçla yaklaşır.

²⁰ Tepeler ürünlerini ona getirir, Bütün yabanıl hayvanlar yanında oynar.

²¹ Hünnap çalıları altında, Kamışlarla örtülü bir bataklıkta yatar.

²² Hünnaplar onu gölgelerinde saklar, Vadideki kavaklar kuşatır.

²³ Irmak coşsa bile o ürkmeyiz, Güvenlik içindedir, Şeria Irmağı boğazına dayansa bile.

²⁴ Gözleri açıkken kim onu tutabilir, Kim kancayla burnunu delebilir?

Özetle, Behemoth bataklıkta yaşayan, otlarla beslenen ve kuyruğu olan, güçlü kuvvetli bir yaratıktır. Tanrı tarafından yaratılmış olan Behemoth'un yanına da ancak Tanrı, o da kılıçla yaklaşabilir. Peki, bu kitaba neden ve nasıl bu ad verilmiştir? Kitabın adını kim vermiştir? Bütün bu sorular üzerinde henüz bir fikir birliğine varılmış değildir.

Hobbes *Leviathan*'da, Leviathan'ın ne anlama geldiğini ve kitaba neden o adı verdiğini açıklar; ama *Behemoth* için böyle bir açıklaması yoktur. Ayrıca kitabın yazılış ve basım süreci üzerine tartışmalar da kitabın adına dair sorulara bir açıklama getirmekten uzaktır. *Behemoth*'un yazılış tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, öne sürülen en erken ve en geç tarihi esas alırsak, metin yaklaşık olarak 1666-1670 tarihleri

arasında yazıldığı söylenebilir. Ancak bu dönem Restorasyon dönemidir ve Hobbes kendisini himaye eden, yıllık olarak ödediği belli bir miktar parayla geçimini sağlayan Kral II. Charles'la arasını bozmak istemez. Kitabın yayınlanması için Kraldan izin ister, ancak bu izni alamaz. Öte yandan, yaşı ilerleyen Hobbes kitabının ölmeden önce gün yüzüne çıkmasını arzu etmektedir. Bu arada, nasıl olduğu bilinmez, Avrupa'da kitabının üst üste korsan baskıları çıkmaya başlar. Ne var ki, bunlar oldukça eksik ve hatalı basımlardır. Hobbes ise, kitabının kendi istediği biçimde basıldığını görmeden 1679 yılında ölür ve yazarın yayıncısına verdiği kopya, *Behemoth: The history of the causes of the civil wars of England, and of the counsels and artifices by which they were carried on from the year 1640 to the year 1660* [Behemoth: 1640 yılından 1660 yılına kadar süren, İngiltere'nin iç savaşlarının ve onlara neden olan görüşlerin ve yalanların tarihi] adıyla 1682 yılında basılır. Dolayısıyla, kitaba *Behemoth*, yani bir başka canavarın adını, büyük ilgi gören *Leviathan*'ı çağrıştırarak okurun ilgisini çekmek isteyen yayıncının vermiş olma ihtimali de gözardı edilemez. Okur isterse bu tartışmalara ilişkin İngilizce kaynaklara internet ortamında bile erişebilir; ancak kitap artık *Behemoth* olarak bilinmektedir, burası kesin.

Yine genel kabul gören yorumlara dayanarak diyebiliriz ki, nasıl Leviathan hikmetinden sual olunmaz, her şeye hükmeden, baskıcı bir devlet demekse, Behemoth da devlete hâkim olmuş hukuksuzluk, kaos ve yozlaşma demektir. "Leviathan commonwealth, devlet ya da meşru hükümdar; Behemoth ise sivil uyumsuzluk, isyan ya da

devrim anlamına gelir.”² Hobbes’a göre, biri olmazsa diğeri olacaktır.

Kitabın adına ilişkin belli bir fikir edindikten sonra, şimdi yazıldığı dönemin genel özelliklerine kısaca bakalım. 1618-1648 yılları arasında, Avrupa tarihin en kanlı savaşlarından birine sahne olmuştur: O tarihte Avrupa nüfusunun yaklaşık yüzde 25 ila 40’ının ölümüne yol açan, tarihin en kanlı savaşlarından biri olan Otuz Yıl Savaşları, esas olarak Protestan ve Katolik Avrupa’nın savaşlarıdır; ama içinde çok sayıda küçük savaş da verilmiştir. Yetmezmiş gibi, Fransa ile İspanya ayrı bir savaşın içindedir. Bugünkü Hollanda topraklarında yer alan Dutch Cumhuriyeti en görkemli dönemlerinden birini yaşamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu batıdan büyük bir baskıya maruz kalmaktadır ve 1683’te Kutsal İttifak ile girdiği savaş, 1699 yılında Karlofça Antlaşmasıyla son bulacaktır. Kısacası, Avrupa altüst olmaktadır; hatta bazı tarihçiler bu yüzyıl için Genel Kriz dönemi der.

Öte yandan, 17. yüzyıl hem Aydınlanma düşüncesi hem de Sanayi Devrimi açısından bir dönüm noktasına işaret eder. Thomas Hobbes’tan başka, Galileo Galilei, Johannes Kepler, René Descartes, Pierre Fermat, Blaise Pascal, Robert Boyle, Christiaan Huygens, Antonie van Leeu-

2. Paul Seaward, “General Introduction”, The Clarendon Edition of the Works of Thomas Hobbes, Cilt: 10: *Behemoth, or The Long Parliament*, 2009.

wenhoek, Robert Hooke, Isaac Newton, Gottfried Wilhelm Leibniz, Baruch Spinoza, Francis Bacon, Tommaso Campanella ve daha birçok namlı filozof ve bilim insanı o büyük atılımın hem faili hem de tanığı olmuştur. Kısacası, modern dünyanın maddi ve fikri temellerinin bu yüzyılda atıldığını söylemek hiç de abartı olmayacaktır.

Bu kitabın önemini anlamak için, İngiliz İç Savaşının önemini, hem dünya tarihindeki hem de Hobbes'un hayatındaki yeri açısından anlamak gerekir. Ve bu üzerinde durulmaya değer bir konudur; çünkü özel olarak Türkçe kaynaklarda yeterince tartışılmamıştır.

Bu kitapta İngiliz İç Savaşının nedenleri ve gelişmeleri yorumlanıyor (İngiliz İç Savaşı diyoruz ama bu döneme verilen başka adlar da var: Üç Krallık Savaşları, Püriten Devrim, Büyük İç Savaş, Büyük Ayaklanma, İngiliz Devrimi gibi). Diğer bir deyişle, kitap sistematik bir İç Savaş anlatısı değil. Royce Mac Gillivray'in dediği gibi: “*Behemoth* her ne kadar azımsanmayacak bir tarih anlatısı içeriyor olsa da, Hobbes bu kitapta tarafsız olgusal enformasyon sağlamaktan çok, olaylara belli bir yorum getirmekle ilgilidir.”³ O halde şimdi, kitap boyunca bilindiği varsayılan bu dönemi kısaca özetleyelim.⁴

3. Royce MacGillivray, “Thomas Hobbes’s History of the English Civil War A Study of *Behemoth*”, *Journal of the History of Ideas*, Cilt: 31, No. 2 (Nisan-Haziran, 1970), s. 179-198.

4. İngiliz İç Savaşına dair aşağıdaki özet, wikipedia temel alınarak hazırlanmıştır; bkz. https://www.wikiwand.com/en/English_Civil_War.